

Анжеліка Баран,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри міжнародного права
та міграційної політики
Західноукраїнського національного
університету
ORCID: <http://orcid.org/0000-0003-2134-1325>

ВІЙСЬКОВИЙ ОБОВ'ЯЗОК ТА ВІЙСЬКОВА СЛУЖБА В УКРАЇНІ ТА КРАЇНАХ ЄС (НА ПРИКЛАДІ НІМЕЧЧИНИ)

Доведено, що конституційний обов'язок захищати Вітчизну в Україні та країнах ЄС (на прикладі Німеччини), незалежність і територіальну цілісність України та військова служба мають важливе значення для правильного комплектування підрозділів Військової організації держави та країн ЄС (на прикладі Німеччини) особовим складом, для навчання громадян військовій справі. Підготовка до захисту держави, до чіткого функціонування держави, механізм і загалом забезпечення існування України в суверенному й незалежному стані, у якому людина має різні вияви свого життя, в якому, зокрема, вона в безпеці, є найвищою соціальною цінністю. Особливу увагу у статті відведено поясненню деяких обов'язків захищати Батьківщину, незалежність і територіальну цілісність України, а також несенню військової служби відповідно до закону, що передбачений ст. 65 Конституції України. Зазначені зобов'язання та термін їх виконання і впровадження необхідні для забезпечення існування нашої держави як суверенної і незалежної.

Ключові слова: конституційні обов'язки, військова служба, Конституція України, цілісність України.

Baran A.

Military duty and military service in Ukraine and the EU countries (on the example of Germany)

The article proves that the constitutional duty to defend the Fatherland in Ukraine and the EU countries (based on the example of Germany), the independence and territorial integrity of Ukraine, and military service are important for the proper manning of the units of the Military Organization of the State and the EU countries (based on the example of Germany), and for the training of citizens in military affairs. Preparation for the defense of the state, for the clear functioning of the state, the mechanism and, in general, ensuring the existence of Ukraine in a sovereign and independent state in which a person has various manifestations of his or her life, in which he or she is safe, is the highest social value. The article pays special attention to explaining some of the obligations to defend the Motherland, independence, and territorial integrity of Ukraine, as well as to perform military service in accordance with the law, as provided for in Article 65 of the Constitution of Ukraine. These obligations and the timeframe for their fulfillment and implementation are necessary to ensure the existence of our state as a sovereign and independent state.

Keywords: constitutional duties, military service, the Constitution of Ukraine, the integrity of Ukraine.

Постановка проблеми. Для Української держави на сучасному етапі її розвитку питання виконання конституційних обов'язків людини і громадянина доволі актуальні. У цій сфері є багато проблем, які необхідно вирішити вже сьогодні. У юридичній літературі йдеться насамперед про права і свободи та обов'язки громадян. Про це свідчить той факт, що проблема обов'язку захищати Вітчизну в Україні та країнах ЄС недостатньо розроблена на доктринальному рівні.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Учені займаються науковим дослідженням цієї теми в різний час, а саме: Л. Летнянчин [1] досліджував конституційні обов'язки людини і громадянина в Україні, визначав проблеми теорії і практики, указував на недоліки в цій системі; П. Рабінович [2], М. Хавронюк проводили дослідження прав людини і громадянина, визначали ефективність правового аспекту обов'язку захищати Вітчизну в Україні; Gesetzbuch наводить аргументи історично-правового аспекту обов'язку захищати Вітчизну в Німеччині від початку існування держави дотепер; Фабіо наголошує, що правильність державної політики в тому, що «загальної» військової служби вже давно не існує, оскільки одні проходять муштру в Бундесвері, інші починають навчання чи професійну підготовку, що приносить, на його думку, більше користі суспільству. На думку L. Deshko у юридичній літературі (як навчальній, так і науковій), не-

достатньо, на його думку, визначено конституційних обов'язків щодо захисту Вітчизну в Україні та країнах ЄС (на прикладі Німеччини), тому він доповнив історико-правовий аспект цієї тематики [4; 5;6].

Мета статті полягає у визначенні поняття про правовий аспект обов'язку захищати Вітчизну в Україні, дослідженні історико-правового аспекту обов'язку захищати Вітчизну в Німеччині.

Методи дослідження спрямовані на вивчення складових обов'язку захищати Вітчизну в Україні та країнах ЄС (на прикладі Німеччини), вивчення історико-правового аспекту. Цілі статті будуть реалізовані за умови використання таких методів: методів критичного аналізу, синтезу наукових і методичних джерел, методів системного аналізу, описового та прогностичного методів, узагальнення та систематизації отриманих результатів – індукції та дедукції, градуктивного методу.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Правовий аспект обов'язку захищати Вітчизну в Україні

Зі змісту ст. 17, 65 Конституції України випливає, що захист держави, гарантування її безпеки – найважливіше завдання всього українського народу. Військова служба – це конституційний обов'язок громадян України, що полягає в забезпеченні оборони України, захисті її суверенітету, територіальної цілісності та недоторканності. До військовослужбовців належать особи, які проходять таке навчання чи службу в Збройних Силах України. Передусім військовій службі необхідність проходження конституційної військової служби, яка передбачає військову службу громадянина України (добровільна або під призов на військову службу). З огляду на специфіку військової служби, яка полягає, зокрема, у виконанні військовослужбовцями спеціальних завдань, наявності ризиків для їх життя і здоров'я тощо, є будь-яка форма військової служби, що є обов'язком громадянина України захищати державу [6].

Відповідно до Конституції України, обов'язок громадянина України вимагає поваги та статусу військовослужбовців всіх категорій, що визначаються військовою службою, установа яких надає їм спеціальний статус.

Таким чином, суб'єкт, функцією якого є обов'язок захисту держави, його безпеки, є відповідальністю всього українського народу. Військова служба – це не функція, а конституційний обов'язок такого кола суб'єктів, як громадян України. Цей конституційний обов'язок складається з:

- 1) забезпечення оборони України;
- 2) захист суверенітету України;
- 3) захист територіальної цілісності України;
- 4) захист цілісності України.

Такий обов'язок виконується на добровільній основі або за призовом на військову службу. Проходження військової служби – це форма виконання громадянином України обов'язку.

Під час реалізації конституційного обов'язку громадян готують до військової служби та виконання (у разі необхідності) конституційного обов'язку захисту Батьківщини, незалежності та територіальної цілісності України [7].

Водночас чітко простежується зворотний вплив конституційного обов'язку захищати Батьківщину, виконувати обов'язок проходження військової служби відповідно до законодавства. Реалізація першого з них можлива в разі збройного нападу або загрози нападу на Українську державу чи подію, що несе загрозу її незалежності чи територіальній цілісності. У такому аспекті можна визначити воєнний стан, а також часткову або загальну мобілізацію, на яку громадяни відповідної категорії призиваються на строкову військову службу та перебувають на військовій службі згідно із Законом України.

Відповідно вони реалізуються разом з обов'язками захищати Батьківщину та нести військову службу. Варто зазначити, що під час мобілізації згідно із законом призову на військову службу підлягає більшість призовників України, тобто реалізується перший конституційний обов'язок веде до реалізації другого.

Однак ці обов'язки можна виконувати відокремлено, що можна вважати однією з причин їх роз'єднання і закріплення в різних частинах Закону України [4; 5; 6].

Тому громадяни України для реалізації конституційного обов'язку мають проходити військову службу в мирний час, тобто в повсякденному житті відбувається діяльність держави, зокрема військової організації. У такому разі військову службу здебільшого вважають безпосередньо конституційним обов'язком захисту Батьківщини.

Відповідно до ситуації, що склалася, з'явилися нові статті Кримінального кодексу, а саме: Стаття 43-1, що зобов'язує виконання обов'язку із захисту Батьківщини, незалежності та територіальної цілісності

ті України, про що йдеться у Розділі VIII Кримінального кодексу України та доповнено ст. 43-1 згідно із Законом № 2124-IX від 15.03.2022.

Закон № 2124-IX від 15.03.2022 набув чинності 21.03.2022. 43-1 Кримінального кодексу України (далі – КК), де виключає будь-яке діяння, передбачене цим Кодексом [8].

Стаття 43-1 передбачає виконання обов'язку із захисту Батьківщини, незалежності і територіальної цілісності України. Згідно з нею не вважається кримінальним злочином дія (дія чи бездіяльність), вчинена в умовах воєнного стану чи в час збройного конфлікту, яка спрямована на захист і стримування збройного вторгнення Російської Федерації чи нападу іншої держави, якщо він пов'язаний з ризиками життя або заподіянням шкоди чи насилля, шкоди здоров'ю будь-якої особи, що здійснює таку агресію або завдає шкоди законним інтересам без доказів тортур або використання військової зброї, забороненої міжнародним правом, чи інших порушень законів і звичаїв війни, встановлених міжнародними договорами, що передбачено обов'язковим схваленням Верховної Ради України.

Також згідно зі ст. 43-1 кожній людині підвладне право захисту Батьківщини, незалежності і територіальної цілісності України незалежно від можливостей уникати сутичок, заподіяння шкоди чи звернення за допомогою до інших осіб чи органів державної влади, Збройних Сил України [8].

Так, не підлягає кримінальній відповідальності особа, яка, застосовуючи зброю (зброї), бойові припаси або вибухові речовини до осіб, що вчинили збройну агресію проти України, спричинила пошкодження чи знищення майна.

Не визнається дія (дія або бездіяльність), яка спрямована на відсіч і стримування збройного нападу Російської Федерації або іншої держави, яка конкретно не передбачає загрози нападу або ситуацію відсічі і стримування. Виконання обов'язку щодо захисту Батьківщини, незалежності та територіальної цілісності України не було необхідним для досягнення значної суспільно корисної мети в даній ситуації та створювало загрозу життю інших осіб або загрозу екологічній катастрофи чи виникнення інших виняткових подій великого масштабу.

Відповідно до Конституції України (ст. 17, 65) захист суверенітету і територіальної цілісності України, забезпечення її економічної та інформаційної безпеки – це обов'язок усього Українського народу. Захист Батьківщини, незалежності та територіальної цілісності нашої держави є обов'язком громадянина України. Держава має забезпечити належне виконання громадянами своїх зобов'язань. Це впливає зі ст. 23 Конституції України: кожен несе відповідальність перед суспільством, яке забезпечує вільний і всебічний розвиток його особистості.

Ст. 43-1 Кримінального кодексу визначає захист Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України як обов'язок і право кожної людини [8].

Право, передбачене ст. 43-1 Кримінального кодексу, є абсолютним: кожен має право захищати Батьківщину, незалежність і територіальну цілісність України (далі – право на захист Батьківщини) незалежно від можливості уникнення зіткнення, заподіяння шкоди або звернення за допомогою до інших осіб чи органів державної влади, Збройних Сил України (ч. 2 ст. 43-1 КК).

Водночас застосовуються положення ч. 1, 4 ст. 43-1 Кримінального кодексу, що застерігає від перевищення обов'язку захищати Батьківщину, незалежність і територіальну цілісність України. З огляду на це діяльність або бездіяльність, що спрямована на захист від військового нападу Російської Федерації чи іншої країни, не вважається виконаним зобов'язанням, якщо така діяльність навмисна, впливає з орієнтування; певним чином не сприяє загрози агресії чи ситуації, пов'язаній з обороною та стримуванням; не вимагається досягнення суспільно корисної мети в цій ситуації, що створює загрозу здоров'ю та життю інших людей, ризик екологічній катастрофі чи виникненню інших надзвичайно великих подій. Такими ситуаціями можна вважати навмисний обстріл (артилерійський чи мінометний) житлових будинків, танків нападника, який спровокував загибель мирних жителів, або підірвав міст до підходу до нього військ нападника, що спричинило перешкоду для евакуації людей чи зробило неможливим руйнування дамби або резервуарів з небезпечними речовинами тощо [9; 10].

У законі також чітко зазначено, що перевищенням обов'язку захищати Вітчизну вважаються будь-які тортури, використання військової зброї, забороненої міжнародним правом, та інші порушення законів і звичаїв війни. Тому воїни України мають звернути на це увагу [11].

Кримінальне провадження, вчинене внаслідок діяння, вчиненого на виконання обов'язку із захисту Вітчизни (за умови, що її кордони не перевищувалися), закривається за відсутністю складу злочину (§ 1, ч.1 ст.284 Кримінально-процесуального кодексу) [8].

Законом від 15.03.2022 № 2124-IX разом із доповненням ст. 43-1 Кримінального кодексу внесено зміни до Закону «Про оборону України» – ст. 1 доповнено визначенням бойової недоторканності, за яким звільнення військовослужбовців, добровольчих Сил територіальної оборони Збройних Сил України, працівників правоохоронних органів, що відповідно до повноважень захищають Україну, особи, визначені Законом України «Про забезпечення участі цивільного населення в обороні України» від будь-якої відповідальності за втрати особового складу, бойової техніки чи іншого військового майна внаслідок застосування збройної та іншої сили; під час відсічі збройній агресії проти України або ліквідації (нейтралізації) збройного конфлікту, виконання інших завдань із захисту України. Застосування будь-яких видів зброї (озброєння), їх виникнення обґрунтовано враховують під час планування та проведення таких дій (завдань), які передбачувані, крім випадків порушення законів і звичаїв війни або застосування збройних сил, визначених міжнародними договорами, згоду на обов'язковість яких надала Верховна Рада України [12].

З цього визначення випливає, що зміст бойової недоторканності – це звільнення від відповідальності, в т. ч. кримінальної, що виконують органи військового управління, військовослужбовці, добровольці Сил територіальної оборони, Збройних Сил України, правоохоронці, які згідно з повноваженнями захищають Україну, особи, визначені Законом «Про Забезпечення участі цивільного населення в захисті України» (йдеться про всіх громадян України, іноземців та осіб без громадянства, які на законних підставах перебувають на території України) та за таких обставин, що під час відсічі збройної агресії проти України або ліквідації (нейтралізації) збройного конфлікту, виконують інші завдання, спрямовані на захист України.

Конституційні обов'язки, що досліджуються, юридично відрізняються за видами, за суб'єктами, за часом їх здійснення, за правовідносинами та ін. У зв'язку з цим їх закріплення в різних частинах ст. 65 Конституції України виправдане, оскільки ця стаття не стосується «всіх», а термін «громадянин» означає іноземців та осіб без громадянства, що не виконують цих обов'язків та не мають військового обов'язку [3; 4; 5].

На військовій службі регулюють правові відносини між державою та громадянами України у зв'язку з виконанням ними конституційного обов'язку щодо захисту Батьківщини.

У ч. 6 ст. 1 зазначено, що військова служба не поширюється на іноземців та осіб без громадянства, які проживають в Україні [13].

Логіка побудови законодавства у цій сфері полягає насамперед у тому, що тільки громадяни України, які становлять український народ (бо тільки він має повну владу), повинні виконувати конституційні обов'язки щодо захисту державного Положення Основного Закону України, згідно з яким обов'язки із захисту Батьківщини та військової служби спрямовані тільки на для громадян України, що повністю відповідає нормі, яка є однією з основних засад конституційного устрою держави (ч. 1 ст. 17). Конституція передбачає захист суверенітету і територіальної цілісності України, забезпечення її економічної та інформаційної безпеки – це не тільки найважливіша функція держави, а й обов'язок усього українського народу, тобто її громадян усіх національностей [9; 10].

Крім того, визначення поняття військової служби наведено в ч. 1 ст. 2 закону «Про військовий обов'язок і військову службу», де вказано, що це державна послуга особливого виду, що складається з професійної діяльності громадян України, придатних для цього за станом здоров'я та віком [14].

Згідно зі ст. 38 Конституції громадяни України мають право на участь в управлінні державними справами так само, як право на доступ до державної служби, до якої, як зазначено вище, теж належить військова. Тому цим правом користуються тільки громадяни України, що свідчить про згуртованість і єдність обов'язку захищати Батьківщину, її незалежність і територіальну цілісність, проходження військової служби відповідно до закону та прав громадян, що беруть участь в управлінні державними справами і користуються рівними правами на право доступу до державної служби [6].

Історико-правовий аспект обов'язку захищати Вітчизну в Німеччині

Обов'язок особистої оборони батьківщини існував завжди і всюди. Однією з найдавніших форм організації оборони є ополчення. З утворенням держав потрібні більші та більш організовані військові формування. Так, у II тисячолітті до н. е. перші відомі набори в армію відбулися в Стародавньому Єгипті.

У XX ст. багатьом здавалося, що з огляду на катастрофічні наслідки двох світових воєн людство ніколи не буде вирішувати політичні конфлікти військовим шляхом. Складається враження, що після 1945 р. почався один із найбільш мирних часів в історії людства. Однак насправді за останні 72 роки світ пережив велику кількість збройних конфліктів – інша справа, що їх форма докорінно змінилася, а на зміну тотальній і масовій війні прийшли міжетнічні конфлікти, боротьба з тероризмом, операції, «гуманітарна війна» та партизанська війна [3; 4; 5].

Призовна армія багатьом здалася атавізмом: якщо кардинально змінилася війна, то й армія має змінитися відповідно до сучасних умов. Тому давно очевидно, що призов треба скасовувати, проте безгрошів'я зараз цього не дозволяє [15].

Жодна країна в Європі не має більше сусідів, ніж Німеччина. Вона межує з дев'ятьма країнами, вісім з яких є членами Європейського Союзу (ЄС). Європейська інтеграція, одна з найбільш успішних політичних історій, створює основу для миру, безпеки та процвітання Німеччини. Подальший розвиток інтеграції, її посилення – особливо на фоні складних і багато в чому кризових ознак – це все ще головне завдання захисту Вітчизни в Німеччині.

Історичний проект ЄС, який розпочався у 1950-х роках, нині об'єднує понад півмільярда громадян у 28 країнах-членах. Європейська політика Німеччини виявилася рушійною силою на всіх етапах захисту Вітчизни та активно формувала інтеграцію Європи після закінчення конфлікту Схід-Захід [3; 4; 5].

Молоді люди у Німеччині не хочуть служити в армії. Не можна сказати, що Бундесвер має погану репутацію, навпаки – молодь говорить про нього схвально. Однак мало хто хоче мати щось спільне з Бундесвером особисто. З кожним роком все більше призовників обирають громадські роботи.

Щоб «віддати борг Батьківщині», хлопці ходять до лікарень, будинків престарілих, університетів, де допомагають студентам-інвалідам тощо. Водночас казарми залишаються «недоукомплектованими». Чому молодь Німеччини намагається не «взувати чоботи-кільти», не «закидати їх через плечі» і не салютувати? Причина, як вирішили збройні сили ФРН, – відсутність реклами.

У зв'язку з цим вирішено направити до шкіл так званих «молодіжних офіцерів». Їх завдання – розповісти молоді про армію та відповісти на запитання потенційних солдатів.

Багато молодих німців вважають, що військова служба – це даремне витрачання часу. Після школи треба вчитися, робити кар'єру, заробляти гроші. Ці речі будуть важливіші за похідні постріли та стрільбу по мішенях. Крім цього, невідомо, куди відправлять на службу.

Переважна частина німецьких чоловіків вважає, що обов'язок служити в армії – це насильство над особистістю, грубе втручання у життя людини. Молодь Німеччини здебільшого виступає за відміну призову та створення професійної армії. Окрім муштри та втрати часу, є ще один фактор, який не на користь служби в армії: мобінг чи знуцання з новобранців з боку старших за віком чи чином військовослужбовців. Таке у лавах німецької армії трапляється вкрай рідко, порівнюючи з російською армією. Але все ж таки німецьких підлітків лякає перспектива потрапити в цю кількість «рідкісних» і стати жертвою нестатутних відносин. Проте ті, хто уникнув армії і націлений на освіту та кар'єру, теж можуть зіткнутися з небезпекою «нестатутних відносин», від яких ніхто не захищений.

Юнакові виповнилося 18 – варто чекати повістку на медогляд. З 1957 р. в Німеччині існує загальна військова повинність, яка стосується не лише жінок. Її аргументація проста: обов'язок кожного громадянина – захищати свободу та людську гідність. А новобранці дають присягу вірою і правдою служити Німеччині, обіцяючи «... мужньо боронити права і свободи німецького народу!».

Виконання наказу, марш, стрільба – усі ці премудрості військової служби призовники мають опанувати за дев'ять місяців. З 1 липня вони мають служити лише 6 місяців – найкоротший термін служби в новітній історії Німеччини. У розпал холодної війни їм довелося 18 місяців провести в армійських казармах. Таке серйозне втручання держави в планування життя молоді було оголошено загрозою для Федеративної Республіки. З падінням Берлінської стіни це виправдання зникло, і Бундесвер почав скорочуватися. Відповідно армія сьогодні потребує менше новобранців [16; 17].

Проте «загальної» військової служби вже давно немає – одні проходять муштру в Бундесвері, інші навчаються чи займаються професійною підготовкою. У цьому сенсі про справедливість не йдеться. Останніми роками різко зросла кількість осіб, що належать до категорії «непридатних» – у 2008 р. 40 відсотків юнаків призовного віку не були допущені до служби. Також, якщо вони одружені, то мають право на догляд за дітьми чи працювати в поліції, а не йти в армію.

Застосовується правило: нікого не можна примушувати носити зброю – так сказано в конституції. Юнаки, які з міркувань сумління не хочуть вступати в Бундесвер, проходять «альтернативну службу» в соціальних закладах, наприклад у лікарні чи будинку престарілих. У 2009 р. більше молоді обрали громадську роботу, а не службу в армії. Є поодинокі випадки, коли німецькі юнаки повністю відмовляються виконувати свій обов'язок. Держава карає за такі «відмовники» суворо за нормами кримінального законодавства.

Згідно зі ст. 12 а: Військової служби ФРН «Чоловіки, які досягли 18 років, можуть бути зобов'язані служити в збройних силах, федеральній прикордонній службі або цивільному захисті».

До ст. 12 є доповнення: ст. 12а передбачає, що держава може змусити вступати чоловіків у Бундесвер. До 2011 р. всі працездатні чоловіки старше 18 років були зобов'язані протягом дев'яти місяців служити в Бундесвері, навчитися користуватися зброєю і зсередини дізнатися, як працює Бундесвер. Ті, хто проти, можуть обрати іншу роботу на 12 місяців – наприклад, працювати в лікарні. З 2011 р. скасовано обов'язок молодих чоловіків вступати до лав Бундесверу. Сьогодні чоловіки та жінки можуть добровільно вступати до Бундесверу.

На сьогодні в Бундесвері служили понад 8 млн чоловіків. Вони є сполучною ланкою між армією та суспільством. Теза прихильників служби полягає в тому, що Бундесвер має якомога глибше з'єднатися з населенням, а не перетворюватися на незалежний центр влади. Натомість противники загальної військової повинності стверджують, що військова повинність застаріла. Діючій армії не потрібні чоловіки, які пройшли тільки 6 місяців «практики».

Призовники не можуть залучатися до закордонних відряджень, якщо хтось не хоче добровільно продовжити службу та перейти на контракт. Але багато новобранців це роблять, давши армії кваліфікованого новобранця. Традиційно серед прихильників загальної військової повинності були найбільші німецькі партії, а питання призову було священним. Але навіть ця святиня німецької політики безпеки не могла уникнути бажання рятувати. Міністр оборони попросив особисто перевірити, чи справді ще є потреба у призові [18].

З моменту заснування Бундесверу в 1955 р. Німеччина була частиною НАТО як у політичному, так і у військовому плані. Тісний зв'язок з Організацією Північноатлантичного договору є частиною «ДНК» зовнішньої політики Німеччини. Німеччина має другу за чисельністю армію в НАТО і відіграє значну роль в операціях під керівництвом НАТО: від операції «Рішуча підтримка» в Афганістані до Сил для Косово. З 1992 р. за кордоном виконано 40 операцій [19; 20; 21].

Навесні 2018 р. Бундесвер брав участь у 14 місях із близько 3,5 тис. військовослужбовців. Внаслідок війни в Україні НАТО знову приділяє більше уваги головному завданню – обороні Союзу, прийнято рішення про коригування та заходи заспокоєння. Найбільше закордонне представництво Німеччини: посольство в Москві (близько 300 співробітників). Найбільша парламентська група в німецькому Бундестазі: парламентська група США (80 депутатів). Найбільший орган ЄС у Німеччині: Європейський центральний банк (ЄЦБ) у Франкфурті (3380 співробітників), Організація ООН у Німеччині: 30 учасників, з них 19 у Бонні. У 2015 р. країна разом з Нідерландами та Норвегією зробила багато для створення нових, насамперед мобільних сил НАТО, які покращують реагування Альянсу. У 2019 р. Бундесвер як базова нація знову виконуватиме провідну роль у НАТО [19; 20; 21].

Крім того, після повномасштабного вторгнення Росії в Україну 24 лютого 2022 р. Німеччина сприяє захисту повітряного простору країн Балтії («повітряна поліція») і діє як рамкова держава в Литві з 2017 р. та забезпечує посилення присутності НАТО в країнах Балтії та Польщі [22].

Дипломатія, запобігання кризам та мирне врегулювання конфліктів – це головні інструменти німецької зовнішньої політики: до них у рамках широкої політики безпеки належать не лише відрядження державних службовців, суддів, прокурорів, поліцейських, працівників, що допомагають під час відбудови, та інших цивільних осіб, а й участь Бундесверу в багатосторонніх миротворчих місіях. Визначальна ознака зовнішньої політики Німеччини, тісна багатостороння інтеграція, особливою мірою поширюється на застосування воєнних засобів [23].

Висновки. Важливість статті полягає в тому, що визначено поняття про правовий аспект обов'язку захищати Вітчизну в Україні. Незважаючи на те, що законодавство запроваджує перехід на контрактну систему військової служби та поступовий відхід із занять військових частин, організація держави через військову повинність громадян, призови на військову службу залишаються і діють. Статтею 4 Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу» передбачено, що такі підрозділи комплектуються призовниками громадян на військову службу та призову громадян України на військову службу.

Також у статті описано правовий аспект обов'язку захищати Вітчизну в Німеччині. Переважна частина німецьких чоловіків вважає, що обов'язок служити в армії – це насильство над особистістю, грубе втручання у життя людини, тому молодь Німеччини здебільшого підтримує відміну призову та створення професійної армії. Окрім муштри та втрати часу, позицію проти служби в армії підсилює ще один фактор: мобінг чи знущання з новобранців з боку старших за віком чи чином військовослужбовців. Таке у лавах німецької армії трапляється вкрай рідко, на відміну від російської армії. Але все ж таки німецьких підлітків лякає перспектива потрапити в цю кількість «рідкісних» і бути жертвою нестатутних відносин. Але незважаючи на такі нюанси, обов'язок захищати Вітчизну в Німеччині законодавчо закріплений.

Список використаних джерел

1. Летнянчин Л. І. Конституційні обов'язки людини і громадянина в Україні: проблеми теорії і практики. Харків : Вапнярчук Н. М., 2006. 256 с. URL: <https://dspace.nlu.edu.ua/handle/123456789/12387> (дата звернення: 10.02.2023).
2. Рабінович П. М., Хавронюк М. І. Права людини і громадянина : навч. посіб. Київ : Атіка, 2004. 464 с. URL: [http://ek.nlu.edu.ua/cgi-bin/irbis64r_01/cgiirbis_64.exe?Z21ID=&I21DBN=IBIS&P21DBN=IBIS&S21STN=1&S21REF=&S21FMT=fullwebr&C21COM=S&S21CNR=20&S21ALL=\(%3C.%3EA=%D0%A0%D0%B0%D0%B1%D1%96%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D1%87,%20%D0%9F.%20%D0%9C.%3C.%3E%29](http://ek.nlu.edu.ua/cgi-bin/irbis64r_01/cgiirbis_64.exe?Z21ID=&I21DBN=IBIS&P21DBN=IBIS&S21STN=1&S21REF=&S21FMT=fullwebr&C21COM=S&S21CNR=20&S21ALL=(%3C.%3EA=%D0%A0%D0%B0%D0%B1%D1%96%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D1%87,%20%D0%9F.%20%D0%9C.%3C.%3E%29) (дата звернення: 10.02.2023).
3. Deshko L. Application of Legal Entities to the European Court of Human Rights: a Significant Disadvantage as the Condition of Admissibility. *Croatian International Relations Review*. 2018. 24 (83). P. 84-103. URL: <https://ideas.repec.org/a/vrs/cinrer/v24y2018i83p84-103n4.html> (дата звернення: 11.02.2023).
4. Deshko L. Restitutio in integrum: підходи Європейського суду з прав людини. Порівняльно-аналітичне право. 2018. №5. С. 365-368. URL: <https://guidelines.euipo.europa.eu/1934976/1937771/designs-guidelines/4-5-restitutio-in-integrum> (дата звернення: 10.02.2023).
5. Deshko L. Qualification features of the circumstances introducing activity for protection of the paragraph» b» clause 3 article 35 of the convention for the protection of human rights and fundamental freedoms. *ScienceRise: Juridical Science*, 2019. P. 10-14. URL: http://journals.uran.ua/sr_law/article/view/162457 (дата звернення: 10.02.2023).
6. Про оборону України : Закон України №1932-ХІІ від 06.12.1991. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1932-12#Text> (дата звернення: 09.02.2023).
7. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 р. № 254. Відом. Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 10.02.2023).
8. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001. Відомості Верховної Ради України. 2001. № 25-26. Режим доступу: URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення: 10.02.2023).
9. Hretsa S. The duty to defend the motherland: a comparative legal analysis. *European socio-legal and humanitarian studies*. 2021. № 1. P. 188-194. URL: <https://www.uzhnu.edu.ua/en/cat/flaw-urconts/science> (дата звернення: 10.02.2023).
10. Hretsa S., Constitutional duties (according to the decisions of the Constitutional court of Ukraine). *Journal of social sciences, nursing, public health and education*. 2021. №1. P. 138-143. URL: <https://www.uzhnu.edu.ua/en/cat/flaw-urconts/science> (дата звернення: 10.02.2023).
11. Черновол О. П. Юридичні обов'язки людини і громадянина: теоретичні моделі правового забезпечення та реалізації : дис. ... канд. юр. наук : 12.00.01. Київ, 2019. URL: <http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:DYp3iAu6JMcJ:idpnan.org.ua/> (дата звернення: 12.02.2023).
12. Prots, R., Yakovliv, V., Medynskyi, S., Kharchenko, R., Hryb, T., Klymenchenko, T., Ihnatenko, S., Buzhyna, I., & Maksymchuk, B. (2021). Psychophysical Training of Young People for Homeland Defence Using means of Physical Culture and Sports. *BRAIN. Broad Research in Artificial Intelligence and Neuroscience*, 12(3), 149-171. URL: <https://doi.org/10.18662/brain/12.3/225>
13. Бориславська О. М. Європейська модель конституціоналізму: формування, сучасний стан, тенденції розвитку : дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.02. Харків, 2019. URL: https://www.academia.edu/39771946/%D0%84%D0%B2%D1%80%D0%BE%D0%BF%D0%B5%D0%B9%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B0_%D0%BC%D0%BE%D0%B4%D0%B5%D0%BB%D1%8C_%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D1%81%D1%82%D0%B8%D1%82%D1%83%D1%86%D1%96%D0%BE%D0%BD%D0%B0%D0%BB%D1%96%D0%B7%D0%BC%D1%83_%D1%84%D0%BE%D1%80%D0%BC%D1%83%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D1%8F_%D1%81%D1%83%D1%87%D0%B0%D1%81%D0%BD%D0%B8%D0%B9_%D1%81%D1%82%D0%B0%D0%BD_%D1%82%D0%B5%D0%BD%D0%B4%D0%B5%D0%BD%D1%86%D1%96%D1%97_%D1%80%D0%BE%D0%B7%D0%B2%D0%B8%D1%82%D0%BA%D1%83 (дата звернення: 10.02.2023).
14. Kravchenko K. Minderjährig. German-Ukrainian Legal Database (GULD). Retrieved on 25.04.2019 URL: <https://ukrainet.eu/2018/11/19/de-ua-legal-database/> (дата звернення: 10.02.2023).
15. Khatsaiuk, O., Medvid, M., Maksymchuk, B., Kurok, O., Dziuba, P., Tyurina, V., Chervonyi, P., Yevdokimova, O., Levko, M., Demchenko, I., Maliar, N., Maliar, E., & Maksymchuk, I. (2021). Preparing Future Officers

- for Performing Assigned Tasks through Special Physical Training. *Revista Romaneasca Pentru Educatie Multidimensionala*, 13(2), 457-475. URL: <https://doi.org/10.18662/rrem/13.2/431> (дата звернення: 10.02.2023).
16. Bürgerliches Gesetzbuch. URL: <https://www.gesetze-im-internet.de/bgb/> (дата звернення: 13.02.2023).
 17. Di Fabio in: Maunz, Theodor / Dürig, Günter (Begr.), Grundgesetz, Kommentar, 88. Aufl.
 18. Козловець М. А. Європейська ідентичність: уніфікація чи «єдність в розмаїтті»? URL: http://www.zgia.zp.ua/gazeta/VISNIK_37_7.pdf (дата звернення: 13.02.2023).
 19. Дешко Л. М. Конституційне право на звернення до міжнародних судових установ та міжнародних організацій: порівняльно-правове дослідження : дис. ... д. ю. н. – спеціальність 12.00.02. Київський національний університет імені Тараса Шевченка. Київ, 2017. URL: http://scc.univ.kiev.ua/upload/iblock/790/dis_Deshko%20L.N..pdf (дата звернення: 15.02.2023).
 20. Дешко Л. Принципи та норми права в механізмі конституційноправового забезпечення права звертатися до міжнародних судових установ та міжнародних організацій. *Юридичний вісник*. 2016. № 2. С. 159–165. http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&S21P03=FILA=&S21STR=urid_2016_2_27 (дата звернення: 10.02.2023).
 21. Дешко Л. Основні напрямки вдосконалення конституційно-правового забезпечення права кожного звертатися за захистом своїх прав і свобод до міжнародних судових установ чи до органів міжнародних організацій. *Право і суспільство*. 2016. № 4. С. 3–9. URL: http://pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2016/4_2016/part_1/3.pdf (дата звернення: 14.02.2023).
 22. Гомонай В. В. Ефективність конституційно-правового механізму забезпечення набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору. *Право та державне управління*. 2019. № 1. Т. 1. С. 178–183. URL: http://www.nvppp.in.ua/vip/2019/4/tom_2/50.pdf (дата звернення: 11.02.2023).
 23. Бисага Ю., Дешко Л. Міждисциплінарність як умова розв'язання комплексної проблеми щодо конституційного права кожного звертатися до міжнародних судових установ та міжнародних організацій. *Наук. зб. «Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції»*. 2016. № 4. С. 18–21. URL: <http://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/view/247983> (дата звернення: 11.02.2023).

References

1. Letnianshyn, L. I. (2006). *Konstytutsiini oboviazky liudyny i hromadianyna v Ukraini: problemy teorii i praktyky [Constitutional Duties of Man and Citizen in Ukraine: Problems of Theory and Practice]*. Kharkiv: Vapniarchuk N. M. Retrieved from <https://dspace.nlu.edu.ua/handle/123456789/12387> [in Ukrainian].
2. Rabinovych, P. M. & Khavroniuk, M. I. (2004). *Prava liudyny i hromadianyna [Human and civil rights]: navch. posib*. Kyiv.: Atika. Retrieved from [http://ek.nlu.edu.ua/cgi-bin/irbis64r_01/cgiirbis_64.exe?Z21ID=&I21DBN=IBIS&P21DBN=IBIS&S21STN=1&S21REF=&S21FMT=fullwebr&C21COM=S&S21CNR=20&S21ALL=\(%3C.%3EA=%D0%A0%D0%B0%D0%B1%D1%96%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D1%87,%20%D0%9F.%20%D0%9C.%3C.%3E%29](http://ek.nlu.edu.ua/cgi-bin/irbis64r_01/cgiirbis_64.exe?Z21ID=&I21DBN=IBIS&P21DBN=IBIS&S21STN=1&S21REF=&S21FMT=fullwebr&C21COM=S&S21CNR=20&S21ALL=(%3C.%3EA=%D0%A0%D0%B0%D0%B1%D1%96%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D1%87,%20%D0%9F.%20%D0%9C.%3C.%3E%29) [in Ukrainian].
3. Deshko, L. (2018). Application of Legal Entities to the European Court of Human Rights: a Significant Disadvantage as the Condition of Admissibility. *Croatian International Relations Review*, 24 (83), 84-103. Retrieved from <https://ideas.repec.org/a/vrs/cinrer/v24y2018i83p84-103n4.html> [in English].
4. Deshko, L. (2018). Restitutio in integrum: pidkhody Yevropeiskoho sudu z prav liudyny [Restitutio in integrum: approaches of the European Court of Human Rights]. *Porivnialno-analitychne pravo – Comparative and Analytical Law*, 5, 365-368. Retrieved from <https://guidelines.euipo.europa.eu/1934976/1937771/designs-guidelines/4-5-restitutio-in-integrum> [in Ukrainian].
5. Deshko, L. (2019). Qualification features of the circumstances introducing activity for protection of the paragraph» b» clause 3 article 35 of the convention for the protection of human rights and fundamental freedoms. *ScienceRise: Juridical Science*. Retrieved from http://journals.uran.ua/sr_law/article/view/162457 [in English].
6. *Zakon Ukrainy «Pro oboronu Ukrainy» [Law of Ukraine «On Defense of Ukraine»]* №1932-KhII vid 06.12.1991. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1932-12#Text> [in Ukrainian].
7. *Zakon Ukrainy [Law of Ukraine]* vid 28.06.1996 r. № 254. *Vidom. Verkhovnoi Rady Ukrainy – Revief of Verkhovna Rada Ukrainy*, 1996, 30, 141. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> [in Ukrainian].

8. *Kryminalnyi kodeks Ukrainy [Criminal Code of Ukraine of April 5, 2001]* vid 5 kvitnia 2001. Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy. 2001. № 25-26. Rezhym dostupu: Retrieved from <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> [in Ukrainian].
9. Hretsa, S. (2021). The duty to defend the motherland: a comparative legal analysis. *European socio-legal and humanitarian studies, 1*, 188-194. Retrieved from <https://www.uzhnu.edu.ua/en/cat/flaw-urconts/science> [in English].
10. Hretsa, S. (2021). Constitutional duties (according to the decisions of the Constitutional court of Ukraine). *Journal of social sciences, nursing, public health and education, 1*, 38-143. Retrieved from <https://www.uzhnu.edu.ua/en/cat/flaw-urconts/science> [in English].
11. Chernovol, O. P. (2019). Yurydychni обов'язky liudyny i hromadianyna: teoretychni modeli pravovoho zabezpechennia ta realizatsii [Legal Duties of a Human and a Citizen: Theoretical Models of Legal Support and Implementation]. *Candidate's thesis*. Kyiv. Retrieved from <http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:DYp3iAu6JMcJ: idpnan.org.ua/> [in Ukrainian].
12. Prots, R., Yakovliv, V., Medynskyi, S., Kharchenko, R., Hryb, T., Klymenchenko, T., Ihnatenko, S., Buzhyna, I., & Maksymchuk, B. (2021). Psychophysical Training of Young People for Homeland Defence Using means of Physical Culture and Sports. *BRAIN. Broad Research in Artificial Intelligence and Neuroscience, 12 (3)*, 149-171. Retrieved from <https://doi.org/10.18662/brain/12.3/225> [in English].
13. Boryslavska, O. M. (2019). Yevropeiska model konstytutsionalizmu: formuvannia, suchasnyi stan, tendentsii rozvytku [European model of constitutionalism: formation, current state, development trends]. *Doctor's thesis*. Kharkiv. Retrieved from https://www.academia.edu/39771946/%D0%84%D0%B2%D1%80%D0%BE%D0%BF%D0%B5%D0%B9%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B0_%D0%BC%D0%BE%D0%B4%D0%B5%D0%BB%D1%8C_%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D1%81%D1%82%D0%B8%D1%82%D1%83%D1%86%D1%96%D0%BE%D0%BD%D0%B0%D0%BB%D1%96%D0%B7%D0%BC%D1%83_%D1%84%D0%BE%D1%80%D0%BC%D1%83%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D1%8F_%D1%81%D1%83%D1%87%D0%B0%D1%81%D0%BD%D0%B8%D0%B9_%D1%81%D1%82%D0%B0%D0%BD_%D1%82%D0%B5%D0%BD%D0%B4%D0%B5%D0%BD%D1%86%D1%96%D1%97_%D1%80%D0%BE%D0%B7%D0%B2%D0%B8%D1%82%D0%BA%D1%83 [in Ukrainian].
14. Kravchenko, K. *Minderjährig. German-Ukrainian Legal Database (GULD)*. Retrieved on 25.04.2019. Retrieved from <https://ukrainet.eu/2018/11/19/de-ua-legal-database/> [in German].
15. Khatsaiuk, O., Medvid, M., Maksymchuk, B., Kurok, O., Dziuba, P., Tyurina, V., Chervonyi, P., Yevdokimova, O., Levko, M., Demchenko, I., Maliar, N., Maliar, E., & Maksymchuk, I. (2021). Preparing Future Officers for Performing Assigned Tasks through Special Physical Training. *Revista Romaneasca Pentru Educatie Multidimensionala, 13 (2)*, 457-475. Retrieved from <https://doi.org/10.18662/rrem/13.2/431> [in English].
16. *Bürgerliches Gesetzbuch*. URL: <https://www.gesetze-im-internet.de/bgb/> [in German].
17. *Di Fabio in: Maunz, Theodor / Dürig, Günter (Begr.), Grundgesetz, Kommentar, 88. Aufl* [in German].
18. Kozlovets, M. A. *Yevropeiska identychnist: unifikatsiia chy «iednist v rozmaitti» [European identity: unification or «unity in diversity»]?* Retrieved from http://www.zgia.zp.ua/gazeta/VISNIK_37_7.pdf [in Ukrainian].
19. Deshko, L. M. (2017). Konstytutsiine pravo na zvernennia do mizhnarodnykh sudovykh ustanov ta mizhnarodnykh orhanizatsii: porivnialno-pravove doslidzhennia [The Constitutional Right to Appeal to International Judicial Institutions and International Organizations: A Comparative Legal Study]. *Doctor's thesis*. Kyiv. Retrieved from http://scc.univ.kiev.ua/upload/iblock/790/dis_Deshko%20L.N..pdf [in Ukrainian].
20. Deshko, L. (2016). Pryntsypy ta normy prava v mekhanizmi konstytutsiinopravovoho zabezpechennia prava zvertatysia do mizhnarodnykh sudovykh ustanov ta mizhnarodnykh orhanizatsii [Principles and Norms of Law in the Mechanism of Constitutional and Legal Provision of the Right to Appeal to International Judicial Institutions and International Organizations]. *Yurydychnyi visnyk – Legal Bulletin, 2*, 159-165. Retrieved from http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILE=&2_S21STR=urid_2016_2_27 [in Ukrainian].
21. Deshko, L. (2016). Osnovni napriamky vdoskonalennia konstytutsiino-pravovoho zabezpechennia prava kozhnoho zvertatysia za zakhystom svoikh prav i svobod do mizhnarodnykh sudovykh ustanov chy do orhaniv mizhnarodnykh orhanizatsii [The main directions of improving the constitutional and legal support for the right of everyone to apply for protection of their rights and freedoms to international judicial institutions or

- bodies of international organizations]. *Pravo i suspilstvo – Law and society*, 4, 3-9. Retrieved from http://pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2016/4_2016/part_1/3.pdf [in Ukrainian].
22. Homonai, V. V. (2019). Efektyvnist konstytsiino-pravovoho mekhanizmu zabezpechennia nabuttia povnopravnogo chlenstva Ukrainy v Yevropeiskomu Soiuzi ta v Orhanizatsii Pivnichnoatlantychnoho dohovoru [The Effectiveness of the Constitutional and Legal Mechanism for Ensuring Ukraine's Full Membership in the European Union and the North Atlantic Treaty Organization]. *Pravo ta derzhavne upravlinnia – Law and public administration*, 1, 1, 178-183. Retrieved from http://www.nvppp.in.ua/vip/2019/4/tom_2/50.pdf [in Ukrainian].
23. Bysaha, Yu. & Deshko L. (2016). Mizhdystyplinarnist yak umova rozviazannia kompleksnoi problemy shchodo konstytsiinoho prava kozhnoho zvertatysia do mizhnarodnykh sudovykh ustanov ta mizhnarodnykh orhanizatsii [Interdisciplinarity as a condition for solving a complex problem of the constitutional right of everyone to apply to international judicial institutions and international organizations]. *Naukovyi zbirnyk «Aktualni problemy vitchyznianoï yurysprudentsii» – Scientific collection «Actual problems of national jurisprudence»*, 4, 18-21. Retrieved from <http://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/view/247983> [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 17.02.2023